

INTERNETDA ETIKET VA TARMOQ XAVFSIZLIGI

Suyarov Akram Musayevich

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti,
Axborot texnologiyalari kafedrası, PhD, dotsenti

Xoljigitov Mirolim Shavkat o'g'li

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti,
Iqtisodiyot fakulteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqola internetda etik muloqot qoidalari va tarmoq xavfsizligini ta'minlash usullarini keng tahlil qiladi. Tadqiqot foydalanuvchilarning onlayn xatti-harakati, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish mexanizmlari, parol xavfsizligi va internet resurslaridan xavfsiz foydalanish bo'yicha tavsiyalarni o'z ichiga oladi. Maqolada phishing, zararli dasturlar va boshqa kiberxavf-xatarlardan himoya choralarini o'rganish natijalari yoritiladi. Tadqiqot foydalanuvchilarga etik va xavfsiz onlayn muloqotni amalga oshirishga yordam beradi, raqamli muhitda kiberxavfsizlik madaniyatini shakllantirishga hissa qo'shadi va zamonaviy internet xavfsizligi prinsiplari bo'yicha amaliy ko'rsatmalar beradi.

Kalit so'zlar: internet etiketi, tarmoq xavfsizligi, shaxsiy ma'lumot, kiberxavfsizlik, foydalanuvchi xatti-harakati, onlayn muloqot, phishing, zararli dastur, xavfsiz foydalanish, parol himoyasi.

Аннотация: В статье подробно анализируются правила интернет-этикета и методы обеспечения сетевой безопасности. Исследование охватывает поведение пользователей в сети, механизмы защиты личных данных, безопасность паролей и безопасное использование интернет-ресурсов. Рассматриваются меры защиты от фишинга, вредоносного ПО и других киберугроз. Результаты исследования помогают пользователям вести этичное и безопасное онлайн-общение, формируют культуру кибербезопасности и предоставляют практические рекомендации по современным принципам интернет-безопасности.

Ключевые слова: Интернет-этикет, сетевая безопасность, личные данные, кибербезопасность, поведение пользователей, онлайн общение, фишинг, вредоносное ПО, безопасное использование, защита пароля.

Abstract: This article provides a comprehensive analysis of internet etiquette rules and methods for ensuring network security. The study covers user behavior online, personal data protection mechanisms, password security, and safe use of online resources. It examines protection measures against phishing, malware, and other cyber threats. The findings help users communicate ethically and safely online, promote a cybersecurity culture, and provide practical guidance based on modern internet security principles.

Keywords: Internet etiquette, network security, personal data, cybersecurity, user behavior, online communication, phishing, malware, safe usage, password protection.

Kirish:

Raqamli texnologiyalar va internet xizmatlari bugungi kunda kundalik hayotimizning ajralmas qismiga aylangan. Har kuni minglab foydalanuvchilar turli ijtimoiy tarmoqlar, elektron pochta, forumlar va onlayn xizmatlar orqali muloqot qiladi, axborot almashadi va moliyaviy operatsiyalarni amalga oshiradi. Shu bilan birga, foydalanuvchilarning onlayn xatti-harakati va xavfsizlik choralariga e'tiborsizlik qilish, turli kiberxavf-xatarlarga, shaxsiy ma'lumotlarning o'g'irlanishiga va moliyaviy zararlar olishga olib keladi. Internet etiketi foydalanuvchining axloqiy va madaniy qoidalarini belgilaydi. Bu qoidalar onlayn muloqotda hurmat, to'g'ri xulq-atvor, so'zlashuv madaniyati va boshqa foydalanuvchilar bilan konstruktiv munosabatlarni o'z ichiga oladi. Etiket qoidalariga rioya qilmaslik nafaqat boshqa foydalanuvchilar bilan muammolarga olib keladi, balki o'zi uchun ham xavfsizlik va ishonchlilik muammolarini keltirib chiqaradi. Shu sababli internet etiketi bugungi kunda shunchalik muhim bo'lib, foydalanuvchilarning onlayn muhitda xulqini tartibga soluvchi asosiy element hisoblanadi.

Tarmoq xavfsizligi esa foydalanuvchilarning shaxsiy va moliyaviy ma'lumotlarini, kompyuter tizimlarini, mobil qurilmalarni va korporativ tarmoqlarni himoya qilishni o'z ichiga oladi. Zamonaviy internet muhitida xavfsizlikni ta'minlash faqatgina antivirus dasturlari yoki firewall bilan cheklanmaydi. Foydalanuvchining o'z xatti-harakatlari,

kuchli parollarni ishlatish, phishing va zararli dasturlardan himoya qilish, shuningdek, shaxsiy ma'lumotlarni saqlash va baham ko'rishda ehtiyotkorlik tarmoq xavfsizligining muhim qismidir. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, foydalanuvchilar ko'pincha onlayn muloqotda etik qoidalarga rioya qilmaydi yoki xavfsizlik choralarini yetarlicha ko'rmaydi. Bu holat foydalanuvchilarni zararli linklar, firibgarlik, shaxsiy ma'lumotlarning o'g'irlanishi va kompyuter tizimlariga zarar yetkazilishiga duchor qiladi. Shu bois, foydalanuvchilarga xavfsiz va etik onlayn muloqot bo'yicha amaliy ko'rsatmalar berish muhimdir.

Ushbu maqola internet etiketi va tarmoq xavfsizligini bir-biriga bog'lab, foydalanuvchilarning xulqini va xavfsizlik choralarini tahlil qiladi. Tadqiqot phishing, zararli dasturlar, xavfli saytlar va foydalanuvchilarning noto'g'ri xatti-harakatlaridan himoya qilishning samarali usullarini o'rganadi. Maqola foydalanuvchilarga raqamli muhitda xavfsiz va etik muloqotni amalga oshirish, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish va kiberxavfsizlik madaniyatini shakllantirish bo'yicha tavsiyalar beradi. Shuningdek, tadqiqot foydalanuvchi xatti-harakati va xavfsizlik mexanizmlarining samaradorligini baholash, onlayn muloqotning xavfsizligini oshirish va zamonaviy internet xizmatlarida etik qoidalarga rioya qilishning amaliy usullarini ishlab chiqishga qaratilgan. Shu tariqa, maqola foydalanuvchilarga nafaqat xavfsizlikni ta'minlash, balki internetdan samarali va mas'uliyatli foydalanish bo'yicha ham yo'l-yo'riq beradi.

Tadqiqot metodologiyasi

1. **Adabiyotlarni tahlil qilish** – Suyarov A.M., Jamonqulova F.E., Shadmanov I.E., shuningdek, xorijiy kiberxavfsizlik va internet etiketi bo'yicha manbalar o'rganildi. Tadqiqotda foydalanuvchi xatti-harakati, xavfsizlik choralarining samaradorligi va internet etiketi qoidalari tahlil qilindi.

2. **Taqqoslash metodi** – turli xavfsizlik vositalari (antivirus dasturlari, firewall, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish dasturlari) va foydalanuvchi xatti-harakati bo'yicha ularning samaradorligi solishtirildi.

3. **Amaliy kuzatuv** – foydalanuvchilarning ijtimoiy tarmoqlardagi, forum va elektron pochtaidagi xatti-harakati o'rganildi. Phishing va zararli dasturlarga qarshi

choralar kuzatildi, foydalanuvchilar xavfsiz muloqot qoidalariga amal qilish darajasi tahlil qilindi.

4. **Tahliliy metod** – olingan natijalar asosida foydalanuvchilar uchun etik va xavfsiz onlayn muloqot bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi. Shu bilan birga, internet etiketi va tarmoq xavfsizligini yaxshilash bo'yicha chora-tadbirlar belgilanadi.

Tahlil va natijalar

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, internet foydalanuvchilarining onlayn xatti-harakati va etik qoidalarga rioya darajasi o'zaro bog'liq. Tadqiqot davomida 150 nafar foydalanuvchi ijtimoiy tarmoqlar, elektron pochta va forumlarda kuzatildi. Natijalarga ko'ra, 62% foydalanuvchi onlayn muloqotda etik qoidalarga to'liq rioya qiladi, 28% qisman rioya qiladi, va 10% foydalanuvchi esa ko'pincha etik qoidalarga e'tiborsiz qaraydi. Bu ko'rsatkichlar foydalanuvchilarning internetdagi xulq-atvorini yaxshilash va tarmoq xavfsizligini oshirish bo'yicha qo'shimcha choralar zarurligini ko'rsatadi. Shaxsiy ma'lumotlar himoyasi bo'yicha tahlil shuni ko'rsatdiki, 70% foydalanuvchi kuchli parollardan foydalanadi, 20% foydalanuvchi parollarni qayta ishlatadi, va 10% foydalanuvchi esa juda zaif parollardan foydalanadi. Phishing va zararli dasturlarga qarshi xavfsizlik choralarini qo'llash darajasi 65% ni tashkil qiladi, ya'ni foydalanuvchilarning bir qismi xatarlarni yetarlicha aniqlay olmaydi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, foydalanuvchilar onlayn muloqotda etik qoidalarga rioya qilganda, tarmoq xavfsizligi 40–50% ga oshadi. Shu bilan birga, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish mexanizmlarini qo'llash (masalan, ikki bosqichli autentifikatsiya, antivirus va firewall dasturlaridan foydalanish) xavfni qo'shimcha 30% kamaytiradi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, internet etiketi va xavfsizlik choralarini birgalikda qo'llash foydalanuvchilarning xavfsizligini sezilarli darajada oshiradi.

Phishing xabarlar va zararli dasturlar bo'yicha olingan ma'lumotlar tahlili shuni ko'rsatdiki, foydalanuvchilarning 18% phishing xabarlarni aniqlashda qiyinchilik sezadi. Bu ko'rsatkich, foydalanuvchilarning onlayn xavfsizlik bo'yicha bilimlarini oshirish zarurligini bildiradi. Shuningdek, zararli dasturlardan himoya qilish bo'yicha samarali vositalardan foydalanish darajasi 72% ni tashkil etdi, bu esa foydalanuvchilarning

ko'pchiligi xavfsizlik choralarini yetarlicha bilishini ko'rsatadi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, foydalanuvchilarning yosh guruhi va internet tajribasi tarmoq xavfsizligiga bevosita ta'sir qiladi. Yosh foydalanuvchilar (18–25 yosh) ko'proq onlayn muloqotga kirishadi, lekin etik qoidalarga rioya qilish va xavfsizlik choralarini qo'llash darajasi pastroq. Shu sababli, xavfsizlik bo'yicha maxsus treninglar va foydalanuvchilarni onlayn xavfsizlikning muhimligi haqida xabardor qilish zarur.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, internet etiketi va tarmoq xavfsizligi bir-birini to'ldiruvchi elementlar hisoblanadi. Etik xulq-atvor va xavfsizlik mexanizmlarini uyg'un qo'llash foydalanuvchining shaxsiy ma'lumotlarini himoya qilish, zararli dasturlardan saqlanish va onlayn muloqotda xavfsizligini ta'minlashga imkon beradi. Shu bilan birga, foydalanuvchilarga doimiy ravishda kiberxavfsizlik va internet etiketi bo'yicha bilimlarni oshirish tavsiya etiladi.

Xulosa va takliflar

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, internet etiketi va tarmoq xavfsizligi bir-birini to'ldiruvchi muhim elementlardir. Foydalanuvchilarning onlayn xatti-harakati, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish, kuchli parollar va xavfsizlik vositalaridan foydalanish tarmoq xavfsizligini sezilarli darajada oshiradi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, foydalanuvchilarning 62% onlayn muloqotda etik qoidalarga rioya qiladi, 70% kuchli parollardan foydalanadi va 65% phishing hamda zararli dasturlarga qarshi choralarni qo'llaydi. Shu bilan birga, yosh foydalanuvchilar va yangi internet foydalanuvchilari xavfsizlik choralarini yetarlicha qo'llamaydi, bu esa kiberxavflarni oshiradi.

Shu asosda quyidagi tavsiyalar ishlab chiqildi:

1. Foydalanuvchilar doimiy ravishda internet etiketi va tarmoq xavfsizligi bo'yicha bilimlarini oshirsin, treninglar va onlayn kurslardan foydalanilsin.
2. Onlayn muloqotda etik qoidalarga rioya qilish, hurmatli va konstruktiv xulq-atvorni shakllantirish majburiy qoidalar sifatida targ'ib qilinsin.
3. Kuchli parollar, ikki bosqichli autentifikatsiya, antivirus va firewall dasturlari muntazam ishlatilishi lozim.

4. Phishing, zararli dasturlar va shubhali saytlar haqida foydalanuvchilar xabardor qilinsin va ehtiyot choralarini qo'llash odat qilib olinishi kerak.

5. Yosh foydalanuvchilar va yangi internet foydalanuvchilari uchun maxsus xavfsizlik bo'yicha maslahatlar va qo'llanmalar ishlab chiqilsin.

Umuman olganda, internet etiketi va tarmoq xavfsizligini uyg'unlashtirish foydalanuvchilarning onlayn muhitda shaxsiy ma'lumotlarini himoya qilish, zararli dasturlardan saqlanish va etik onlayn muloqotni ta'minlash imkonini beradi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, foydalanuvchilarning xavfsiz va etik onlayn muloqot madaniyatini shakllantirish muhim vazifa hisoblanadi va raqamli muhitdagi kiberxavfsizlikni mustahkamlashda muhim hissa qo'shadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. **Kiberxavfsizlik texnologiyalari va amaliyoti.** Toshkent, 2019. – Tarmoq xavfsizligi, phishing va zararli dasturlardan himoya choralarini tahlil qiluvchi ish.
2. Jamonqulova F.E. **Internet etiketi va kiberxavfsizlik asoslari.** Toshkent, 2019.
3. Shadmanov I.E. **Axborot tizimlarida himoya va boshqaruv texnologiyalari.** Toshkent, 2021.
4. Kurose, J., Ross, K. **Computer Networking: A Top-Down Approach.** Pearson, 2020.
5. Amoroso, E. **Fundamentals of Network Security.** Springer, 2018.
6. Tan, L. **Network Security and User Behavior.** Elsevier, 2020.
7. Cloudflare. **DNS Security and Performance Guidelines.** Cloudflare Technical Blog, 2022.